
SODOBNI PRISTOPI K RAZISKOVANJU TEORIJ ZAROTE NA SPLETU

Etnološke in antropološke perspektive

Kristina Radomirović Maček

91

IZVLEČEK

Teorije zarote so dolgo časa preučevali kot del političnega diskurza in kot sredstvo politične manipulacije ter v okviru politične historiografije prepoznavali kot popačene in alternativne konstrukte. Šele od konca prejšnjega stoletja prihajajo v središče zanimanja humanističnih in družboslovnih ved. Sočasno se je tudi način transmisije teorij zarote spremenil: iz okolij ustnega in lokalnega prenosa so s splošno uporabo spleta prišle na globalni trg izmenjave informacij. Sodobni načini komunikacije in komunikacijski ekosistemi omogočajo alternativnim in drugačnim razlagam sveta večjo vidnost kot kadarkoli prej. Za razliko od množičnih medijev, kjer poteka izmenjava informacij od enega k mnogim, se v času interneta teorije zarote izmenjujejo kot katerekoli informacije po modelu od mnogih k mnogim. V prispevku se obravnava metodološki aparat preučevanja teorij zarote na spletu. Obenem prispevek ponuja več metodoloških poti za primer, ko niso na voljo računalniški programi, ki omogočajo množično obdelavo podatkov z namenom kvantitativne analize. Le-te izhajajo iz metodologij digitalne etnografije, analize uporabniških poti in SNA metod, ter se lahko uspešno združujejo z uveljavljenimi kvalitativnimi metodami.

Ključne besede: teorije zarote, metodologija, digitalna etnografija, spletna transmisija, digitalne skupnosti

ABSTRACT

For a long time, conspiracy theories have been studied as part of the political discourse and a means of political manipulation, and within the framework of political historiography have been recognised as distorted and alternative constructs of the truth. Only since the end of the last century have the interests of the humanities and social studies been coming into focus. At the same time, the manner of the transmission of conspiracy theories has changed: from environments of oral and local dissemination they entered the global market of information exchange through the use of the internet. The article discusses the methodological apparatus of studying conspiracy theories online. At the same time, it offers a number of methodological paths for cases when computer programmes allowing mass processing of data with the purpose of quantitative analysis are not available. These are derived from the methodologies of digital ethnography, user path analyses and SNA methods, and can be successfully combined with the established qualitative methods.

Key words: conspiracy theories, methodology, digital ethnography, internet dissemination, digital communities

Uvod

Konspirativni diskurz gradi tradicijo pripovedovanja teorij zarote. Uporabo konspirativnega diskurza v predmodernih časih najdemo v lokalnem in ustnem prenosu in ga lahko prepoznamo v retorični praksi (Pagan 2019: 531–533). Ko govorimo o konspirativnem diskurzu v tekstu, mu je mogoče slediti do besedil teoretikov zarote iz 19. in 20. stoletja (Byford 2014: 85). Struktura konspirativne argumentacije, ki odraža določene konspirativne trope, je ponavljajoča, kot so pokazale historične analize konspirativnega diskurza (Byford 2014; Pagan 2019; Zwiernlein 2019; Coward in Swann 2017). Kljub konstantam in temeljnim lastnostim konspirativni diskurz doživlja transformacijo skozi prostor in čas. Prvo poglavje bo ilustriralo te konstante, ki bodo iztočnice za iskanje konspirativnega diskurza v digitalnem okolju. Odprti bodo ključni problemi stilistike in retorike konspirativnega diskurza ter problematika oblikovanja zarotniškega sveta v digitalni kulturi. Na koncu bo predstavljen metodološki aparat etnografskega pristopanja k spletu na primeru raziskovanja teorij zarote. Glavni doprinos tega članka bo v predstavljanju metodološke poti, ki temelji na naslednjih raziskovalnih vprašanjih: kako prepoznati teorije zarote na spletu, kako zajeti reprezentativne primere in jih ustrezno digitalizirati v bazo podatkov; kako slediti širjenju različic med digitalnimi skupinami ter kakšni zaključki se lahko pričakujejo na podlagi križanja kvantitativne in kvalitativne analize.

Konspirativni diskurz in digitalni zarotniški svetovni nazor

Vse, kar je mogoče zaznati in je bilo oblikovano v diskurzu, je že bilo artikulirano v mišljenju. Diskurz se v tem smislu vedno opazuje v manifestaciji in odseva tisto, kar obstaja v tišini, pri čemer to, kar ni bilo povedano, spodriva vse, kar je bilo povedano (Foucault 2002: 29). Konspirativni diskurz zajema mišljenje, znanje in komunikacijske modele, ki oblikujejo našo izkušnjo sveta, in ga prepoznamo skozi pripovedovanje teorij zarote.

Če začnemo na ravni jezika kot vstopa v opazovanje konspirativnega svetovnega nazora, opazamo, da retorika teorij zarote in njeni argumentacijski modeli omogočajo komunikacijo avre skrivnosti simbolične elite (konspiratorjev). Obenem se utemeljuje razlika/dihotomija med sovražniki in rešitelji ali razsvetljenimi (Leone, Madisson in Ventsel 2020: 46). Proces vzpostavljanja drugosti je v samem središču konspirativne retorike (Butter in Knight 2020: 2). Nadalje konspirativni jezikovni stil teži k faktografičnosti ali drugače povedano pogosto teži k doseganju sloga diskurza, ki ga zanika (znanstveni, akademski etc.), da bi ga izrinil in nadomestil.

V predmodernih družbah, katerih svetovni nazor je temeljil na razlagalnih modelih religijskih institucij, se je konspirativni svetovni nazor soočal z dogmatičnimi razlagami sveta, ki so takrat oblikovale sisteme institucionalnosti (Zwiernlein 2019: 546). Če se ozremo v zgodovino konspirativnega diskurza so bili krizna obdobja in razočaranost nad vodstvom božanskih entitet zgodovinske točke, v katerih je konspirativni model razumevanja sveta in dogajanj najbolj prišel do izraza (Coward in Swann 2017: 1). V času globalizacije in obdobja hiperprodukcije informacij v postmodernih družbah, ko se je zavedanje kaj je svet bistveno razširilo s pomočjo spleta, ne moremo več govoriti o enakem

procesu drugačenja. V sodobnem sekularnem svetu in še posebej v zahodnih družbah, ki temeljijo na kritični in ne dogmatični obravnavi resničnosti, diskurz teorij zarote pridobiva poseben pomen v soočanju z uradnimi in znanstvenimi razlagami sveta (Dyrendal idr. 2018a: 5). Zato je jasno, da konspirativni razlagalni model funkcionira kot svojevrstni substituent, ko dominantne razlagalne instance ne ponujajo zadovoljajočih odgovorov ali pa so ti odgovori v nekaterih vidikih disonantni z resničnostjo. Zarotniški diskurz (če ga opazujemo kot substituent) stremi k zadovoljevanju vseh vidikov doživljanja sveta, ki utemeljijo svetovni nazor posameznika. Sklicuje se na ontološka (kaj je?), epistemološka (kako vemo?), prakseološka (kaj narediti?) in aksiološka vprašanja (k čemu stremeti?) (Robertson idr. 2018b: 41).

V takšnem komunikacijskem kontekstu teorije zarote odsevajo diskurz, ki se razvija na udejanjanju paranoidne in nevrotične imaginacije (Camilo 2016: 147) in zaroti kot primarni motivacijski sili zgodovine (Dyrendal idr. 2018a: 4). Diskurz teorij zarote je zato mogoče prepoznati v verovanskih sistemih, vrednotah, kulturni praksi in ritualih (Byford 2014: 85).

Z zunanjega vidika temelji diskurz teorij zarote na dveh soočanjih: soočanju z množico informacij in soočanju z institucijami. Glede uporniškega duha teorij zarote njihov diskurz, paradoksalno, temelji na strahu pred kaosom dezintegracije reda (političnega, socialnega, ekonomskega). Ob tem se strah pred zarotami nanaša na rušitev družbeno ustvarjenega reda, ki ga uničujejo določene instance, t. i. zarotniki (Camilo 2016: 141). Zato teorije zarote kot druge pripovedi apokaliptične provenience (Panchenko 2016) najbolj cvetijo v času družbenih napetosti in po navadi ponujajo fantastične odgovore na bližajoče ali domnevne družbene spremembe. Teorije zarote so v tem smislu zanke konservativnih svetovnih nazorov. Na podlagi tega je jasno, zakaj intenzivna digitalizacija življenja in vsakdana pospešuje konspirativni diskurz, ki se razvija kot reakcija strahu in zmedenosti pred digitalnostjo.

Temeljna potreba po interpretaciji znakov in nujnost postavljanja sveta v vzročno-posledično sosledje sta prva pogoja konspirativnega mišljenja ter temelj razumevanja konspirativnega diskurza (Leone, Madisson in Ventsel 2020: 45). Po tartujsko-moskovski semiotiki šoli so teorije zarote pripovedna reakcija na zmedo znakov, pri čemer se provizionalni znaki tolmačijo kot znamenja groznega/zla ali kot opozorila. Strah pred kaosom, ki se pojavlja kot ključna značilnost diskurza teorij zarot je pravzaprav fantomski strah pred prihajajočo zmago Zla, katerega nameni se bodo uresničili šele v prihodnosti, ne pa strah kot afektivna reakcija do konkretnega objekta, kot poudarjajo Leone, Madisson in Ventsel (2020: 45). Pri tem diskurz teorij zarote razvija dvojno časovno perspektivo: teorije zarote komunicirajo s kolektivnim spominom pri iskanju argumentov in obenem podajajo fatalistične vizije prihodnosti, vendar se močno sklicujejo na sedanost. Sociološki in psihološki pristopi razkrivajo, da so sodobne teorije zarote neločljive od kaotičnosti informacij v prostoru, kjer množični mediji in splet konstruirajo kompleksne in disonantne slike sveta (Piazza 2011: 142). Če danes množični mediji in spletni kanali skozi katere si posameznik ustvarja predstave o nevidnih in nedosegljivih dogodkih, ne ponujajo njegovega neposrednega opazovanja, je jasno, zakaj pri izgradnji konspirativnih pripovedi prav tu prihaja do dvomov in skepse. V digitalnem svetu, kjer je vse mogoče potvoriti in manipulirati, vprašanje o tem, če je to, kar vidim resnično, dobiva precej

eksistencialne razsežnosti. V obdobju hiperprodukcije (kot pri Benjamin 1998) informacij in kulturnih proizvodov so teorije zarote tudi odsev boja proti epistemološko praznim formam informacijske kulture, ki se jim pripisuje »globoki smisel« (Piazza 2011: 142).

Razširjenost teorij zarote in konspiracijskega svetovnega nazora v digitalni kulturi Simona Stano (2020: 22, tudi proti Lorusso 2018) razume kot enega od simptomov »post-resničnega« obdobja, ki utemeljuje sodobne komunikacijske sisteme. Tako subjektivni in emotivni ter ekstremni modeli razlaganja sveta z lahkoto postajajo vplivnejši in referenčnejši kot uradni modeli, ki kljub diskurzu teorij zarote temeljijo na verificiranih dejstvih (Stano 2020: 22). Teorije zarote spreminjajo vrednote institucij v antivrednote, medtem ko se družbeni akterji in nosilci uradnega znanja transformirajo v antisubjekte (recimo izdajalce, kolaborante ali nesposobneže) (Camilo 2016: 141).

94

Če sklenemo, brez uradnega (akademskega, zahodnega, znanstvenega itn.) znanja kot aksiološke in epistemološke avtoritete in množičnih medijev ter spleta kot področja hiperprodukcije informacij niti diskurza teorij zarote ne bi bilo v obliki, kot jo poznamo danes.

Splet kot ekosistem teorij zarote

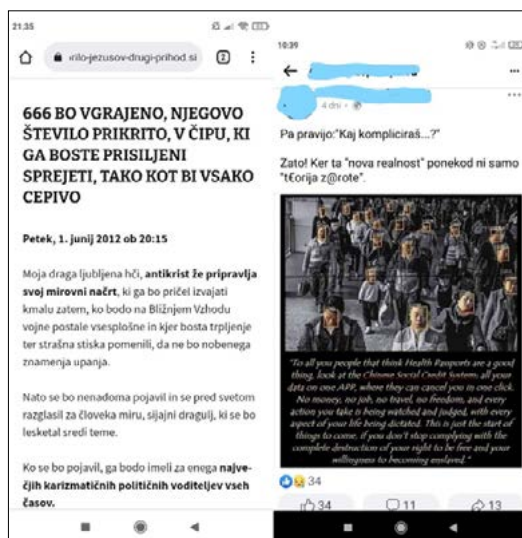
Splet je danes dominanten kanal transmisije sodobnih teorij zarote, ki so se prej v ZDA prenašale preko lokalnih radijskih postaj (Panchenko 2016: 191) ali pa ustno (Pagan 2019: 530). Spletni prenos, v katerem se oblikujejo sodobne teorije zarote, nas usmerja na to, da jih je treba nujno razumeti v globalnem kontekstu. Kljub temu variantnost teorij zarote kaže na lokalne in regionalne posebnosti in preference do določenih tipov teorij zarote (to je najbolj prikazano v Butter in Knight 2020 in Astapova idr. 2021). Teorija zarote se uspešno lokalizira, če zanjo obstaja interes skupnosti oz. če jo je mogoče »prevesti« v lokalni semantični spekter. Teorije zarote QAnon so npr. dobile svoje lokalne različice v Nemčiji, Franciji, na Nizozemskem, medtem ko se je mednarodno razširjena teorija zarote HAARP/Chemtrails zelo dobro prijela na Balkanu (Radomirović Maček 2021). Čeprav lahko v teorijah zarote zaznavamo številne mednarodne motive, kar je posledica globalnega spleta, lahko črpajo pripovedne elemente iz tradicionalne folklore in ljudske kozmologije ter hkrati iz biblijskega apokaliptičnega imaginarija (Wojcik 2003: 248). Ko pridejo nazaj v spletno okolje, se zlahka mrežijo in prepletajo tako njihove različice in tipi teorij zarote kot tudi tradicije. Skratka, možnost hiperpovezav in umeščanja uporabniških elementov pripovedi na platforme, ki imajo lastne algoritme predvajanja vsebine, recimo na Youtube-u, Instagram-u, Twitterju itn., lahko spreminja samo pripoved, ker jo algoritmi nenehno rekontekstualizirajo: od enega do drugega konca sveta.

Nevarnosti teorij zarote na spletu so tudi v tem, da pogosto odmevajo v t. i. *sobah odmeva*: digitalnih prostorih, kjer se zbirajo le somišljeniki. Druga nevarnost, t. i. radikalizacija z algoritmi (algorithmic radicalization), ki je sicer še vedno hipotetičen koncept, se nanaša na razumevanje uporabniških poti. Brskalniki in družbena omrežja ne prepoznavajo vsebine, temveč merijo pogostost ogledov, priljubljenost ter odzivnost uporabnikov, kar pomeni, da so bolj vidne vsebine, ki imajo več ogledov, ne glede na njihovo kakovost in točnost. Na drugi strani marketinška logika podjetij, ki so lastniki

družbenih omrežij, temelji na usmerjenosti k uporabniku. Splet ni enoten za vsakega uporabnika, kar pomeni, da zgodovina brskanja, všečkanja kot tudi nabiranje piškotkov določa to, kako bo videti naša domača stran. To, kar vidimo na spletu, je avtentičen rezultat naših spletnih izkušenj.

Digitalno življenje (oz. življenje v digitalizirani družbi) ne pomeni le in izključno izkušnje v spletnih ekosistemih. V postmodernem vsakdanu se srečujemo s kulturnimi vsebinami, obdelanimi v dvodimenzionalne forme na zaslonih, ki so dostopne za hitro in lahkotno sprejemanje (Epštejn 2010: 71). Soočanje z informacijami nas postavlja pred izziv, da množico podatkov oblikujemo v smiseln narativ, kar je značilen predpogoj za vzpon konspirativnega mišljenja (Leone, Madisson in Ventsel 2020: 45). Znake skladiščimo, a jih zaradi njihove količine ne zmoremo vedno kognitivno obdelati (Epštejn 2010: 64). Pri tem lahko splet zaznavamo skozi dve skrajnosti: bodisi je internet utopija oz. skladišče svetovnega znanja in človeških izkušenj, ki ponuja transformacijo sfere družbene, politične, ekonomske in kulturne interakcije proti splošni digitalizaciji (Jones 1997: 63), bodisi je deponija informacijskih odpadkov, ki so cenejši kot smeti (Epštejn 2010: 83). Splet nedvomno kljub vsemu predstavlja največjo infrastrukturo znanj, kar smo jih poznali do sedaj, in to sledilci teorij zarote uspešno izkoriščajo (Varis 2019: 3).

Na začetku smo poudarili, da teorije zarote niso proizvod modernih časov. Vprašanje je le, ali je splet vplival na njihovo večjo popularnost ali jih je naredil zgolj bolj vidne (Butter in Knight 2020: 8, Caballero 2020: 135). Opazujemo lahko torej dva avtentična pojava, ki izhajata iz odnosa teorij zarote in digitalne kulture. Prvič, teorije zarote so, kot model pripovedovanja, usmerjene na sodobne napetosti v družbi in pogosto tematizirajo digitalizacijo (takšne so denimo različne tehnodistopične teorije zarote), s čimer se srečujemo tudi v slovenskem digitalnem prostoru.

Tehnodistopične vizije teorij zarote (vir: posnetek zaslona avtorice 2020)

Drugič, neločljiv del poetike teorij zarote postaja strah pred informacijskim obdobjem in digitalizacijo vsakdana tudi zaradi disonanc pri obdelavi znakov. Primer, ki ilustrira našeta pojava, je povezovanje omrežja 5G s covidom-19 (Shahsavari idr. 2020; glej tudi Ahmed idr. 2020). Vendar je povezava covida-19 s 5G nekaj popolnoma novega in pripovedi, motivirane s strahom pred tehnološkimi inovacijami, so nekaj, s čimer se srečujemo ob velikih kulturnih in/ali tehnoloških prelomnicah (Panchenko 2016: 190). Teorija zarote covid-19–5G ima tako veliko različic. Po eni tehnologijo 5G financirajo globalne, multinacionalne korporacije pod vodstvom bogate oligarhije, ki hoče digitalno nadzorovati naša življenja in vednje. Povezovanje pandemije covida-19 z biopolitiko globalistov in njihovim namenom čipiranja celotnega človeštva se umešča v polje skrajnega tehnodistopizma (Radomirovič Maček 2022: 5).

96

Nekaj primerov teorij zarote COVID-19–5G zbranih na slovenskem spletu (vir: posnetek zaslona avtorice 2020)

Ideja o podreditvi človeštva, ki jo bodo izvajale mistične sile z uporabo močnega tehničnega orodja, se je pojavila v sedemdesetih in je v temelju inačica znanega tipa teorij zarote Računalnik imenovan Zver (Computer Called Beast) (Panchenko 2016: 191). Podobna panika se je pred tem razvila ob množični uporabi elektrike, televizije, uvajanju črtnih kod, biometričnih potnih listov itn. (Panchenko 2016). Po drugi različici naj bi bili karantenski ukrepi (ki so jih opisovali z metaforiko holokavsta) zgolj izgovor za postavljanje infrastrukture 5G, s pomočjo katere se bo izvajal nadzor nad svetovnim prebivalstvom. Številna pričanja o fantastičnih dogodkih v bližini stolpov 5G se porajajo v obliki memoratov in fabulatov (ptice, ki padajo z neba, pojavljanje čudnih aver itn.). »Eshatologija kontrole in manipulacije« je prepoznaven motiv folklorne 20. stoletja in temelji na strahu pred totalitarizmom ter se navezuje na ideologijo potrošniške družbe (Panchenko 2016: 191). Zamisel o skupini bogatih, posebnih, izbranih in iniciiranih posameznikov, ki naskrivaj upravljajo s svetovno politiko, je bila že prisotna v starejših teorijah zarote, kot so bile na primer teorije o iluminatih/prostozidarjih ali satanistih, ter v antisemitskih teorijah zarote npr. glede Georga Sorosa (Astapova idr. 2021). Predstava

tehno-distopije in strah pred tehnoutopijskim kapitalizmom (Gere 2008: 195) tako dobivata svojo pripovedno obliko v teorijah zarote, ki tematizirajo dileme in dvome navadnega uporabnika spleta.

Metodologije preučevanja teorij zarote na spletu

Digitalni ekosistem nedvomno pospešuje transmisijo teorij zarot, čeprav preference posameznikov in tradicije, ki jim pripadajo, odločajo o življenju določenih motivov in tropov teorij zarote. To pomeni, da brez konkretnih etnografskih podatkov ne moremo narediti ali izvedeti prav dosti. Glede na to, da so digitalne oblike komunikacije neločljivi del vsakdana velikega števila ljudi, spletne etnografije ne moremo razumeti le kot trenda, temveč tudi kot nujo. Številne raziskave so se osredotočile na prenos teorij zarote v kontekstu množičnih medijev, medtem ko je raziskovanje teorij zarote v digitalnem okolju dokaj novo področje (Stano 2020: 2). Kar zadeva raziskovanje teorij zarote na spletu, je potrebno izgraditi interdisciplinarno metodologijo, ki bo upoštevala oba omenjena vidika, kot je recimo pri Erdman 2016, Madisson 2016, in novejše Caballero 2020, Stano 2020, Varis 2019. Pristop, ki zajema tako področje informacijske znanosti kot tudi diskurzivno analizo in folkloristične metode, lahko ponudi najrelevantnejše rezultate o predmetu raziskave.

Digitalna etnografija in teorije zarote

Potreba po digitalni etnografiji se je razvila z zavedanjem, da je prvič v zgodovini človeštva (v obdobju množične uporabe spleta) mogoče etnografsko zajemati tolikšne podatke (Hsu 2017: 41). Velika količina podatkov, ki jo je danes mogoče pridobiti s spleta, omogoča, da lahko sočasno sledimo ogromnemu številu ljudi, opazujemo, kako razširjajo svoje ideje in mnenja kot tudi, kako stopajo v družbene interakcije in oblikujejo edinstvene mreže razmerij (Caballero 2020: 141). V času pandemije covid-19, ko so bile družbene interakcije omejene in se je veliko dejavnosti preselilo na spletne platforme, so koncept digitalne etnografije in možnosti izvajanja terenskega dela na spletu postali glavni izziv za veliko raziskovalcev, posebej pri metodah opazovanja z udeležbo in izvajanja intervjujev (več o spletni antropologiji v času krize pri Podjed in Muršič 2021). Pri tem sta oblikovanje in načrtovanje terenskega dela postala odvisna od znanja s področja informacijskih tehnologij. Digitalna etnografija zajema različne pristope k razmerjem med človekom in skupnostjo ali družbo in digitalnim tehnologijam pri elektronskem mreženju. Temelji na raziskovanju ustvarjanja kulture v ne-fizičnem (digitalnem) svetu, čeprav občasno vključuje tudi zakonitosti in dejstva fizičnega sveta (Beaulieu 2017: 32). Kot bomo pokazali, digitalne skupnosti ne določajo zgolj preslikane interakcije in kulturne prakse fizičnega sveta, temveč tudi pravila, strukture in relacije, ki izhajajo iz digitalnih platform.

Digitalna etnografija je lahko utemeljena v metodah zbiranja podatkov podobnih SNA (Social Network Analysis) ali pa v oblikovanju digitalnih terenskih zapiskov (etnografskega bloga), *online* opazovanju z udeležbo (Pink idr. 2016: 21), raziskovanju digitalnih skupnosti ter obenem lahko tudi vključuje *offline* dejstva pri analizi in

sklepanju (Pink idr. 2016: 24). Pri tem je jasno, da so to, kar etnografijo naredi *digitalno*, prav digitalna orodja, spletni ekosistemi kot predmet raziskave in operiranje z veliko količino podatkov (Hjorth idr. 2017: 6) ter lastnosti spletnih interakcij (Beaulieu 2017: 33). Digitalna etnografija ponuja možnost večje anonimnosti raziskovalcev (Beaulieu 2017: 34; Pink idr. 2016: 21) in operiranje z večjo količino podatkov kot kadarkoli prej (Hsu 2017: 41). Obenem lahko raziskovalci na spletu, za razliko od klasičnega terenskega dela, sočasno sledijo razvoju določenih fenomenov (v primeru vremenskih katastrof ali epidemij) s fizične distance (Beaulieu 2017: 37).

Digitalna etnografija je raziskovalna praksa, katere osrednja točka je zamisel, da so digitalni mediji in tehnologije del vsakdanjika (Pink idr. 2016: 26). Prva dilema, ki se poraja iz odnosa med *fizičnim* in *digitalnim svetom*, je, koliko so kulturne prakse odvisne od zakonitosti teh svetov. Jasno je, da ljudje iz fizičnega sveta na splet prenašajo svojo izkušnjo sveta, a jo tam tudi vice versa oblikujejo (Hine 2017: 22). Najpomembnejša razlika med digitalnim in fizičnim svetom s perspektive terenskega dela je vsekakor odsotnost materialne instance, pri čemer telesna izkušnja v digitalnem svetu ne igra več pomembne vloge (Beaulieu 2017: 30). Telo je za zdaj prisotno na spletu edino skozi čutila vida in sluha, medtem ko je »breztelesnost« digitalnih skupnosti temelj naše predstave o spletu in s tem glavni sindrom posthumanizma (Zerzan 2008: 166). Četudi je glavni cilj digitalne etnografije v pridobivanju že digitaliziranih podatkov, je velikokrat potrebno odpreti perspektivo nedigitalnega gradiva, ki izhaja iz digitalnega okolja ali prihaja vanj (Dicks idr. 2005: 167). Ko gre za teorije zarote, so številne prakse v času pandemije (proticepilski shodi, protesti proti vladnim ukrepom, performansi in javne tribune pred medijskimi servisi) pokazale, kako pripoved prehaja iz digitalnega okolja v fizični svet in se spremeni v dejanje. Digitalna etnografija in digitalna antropologija postopoma oživljata v slovenskem raziskovalnem prostoru s prvimi empiričnimi raziskavami, poglobljenimi teoretičnimi pregledi ter odpiranjem vprašanj terminologije (digitalna etnografija, računska antropologija, digitalna antropologija, netnografija itn.) in metodološke problematike, kot pri Podjed 2020, Pretnar in Podjed 2019, Podjed in Muršič 2021 itn.

Kvalitativne in kvantitativne metode – SNA

Kvalitativne in kvantitativne metode analize družbenih omrežij (odslej SNA – social network analysis) (Ahmed idr. 2020), podatkovno rudarjenje, analiza družboslovnih velepodatkov in analiza viralnih podatkov (Gruzd in Mai 2020) se razlikujejo od klasičnih metod raziskovanja skupnosti in zbiranja podatkov na terenu v tem, da so oblikovane za uporabo na spletu. Pri tem upoštevajo posebnosti spletne izmenjave informacij in algoritme spletnih platform. Usmerjene so na razkrivanje poti kvantitativne diseminacije podatkov, viralnosti in poti širjenja informacij, pri čemer lahko izvemo več o viru informacije ter o dinamiki izmenjave informacij v okviru digitalnih skupnosti (Stano 2020). Določeni programi segmentirajo podatke po definiranih parametrih in so narejeni prav z namenom teh analiz (Stano 2020; Shahsavari idr. 2020; Varis 2019) ter so usposobljeni za segmentiranje velike količine podatkov s spleta.

Trenutno je ena od najpopularnejših metod računske antropologije za namen zbiranja gradiva in raziskovanja na spletu analiza družbenih omrežij. SNA izhaja iz

različnih znanstvenih disciplin: sociologije, teorije grafov, sociometrije, matematike, statistike, kombinatorike itn. Izvaja se s pomočjo različnih programskih paketov in analitičnih strategij, ki so uporabljane tudi na drugih področjih, recimo pri digitalnem marketingu ali analizi uporabniških poti. Caballero (2020: 135) našteva vse možnosti in prednosti uporabe SNA na velikih količinah podatkov s spleta prav na primeru teorij zarote. S pomočjo SNA lahko pridobimo podatke o obliki in tipu razmerja med člani družbenega omrežja, ki razširjajo konspirativne pripovedi, pri čemer je mogoče opazovati, kateri člani so najbolj izpostavljeni in imajo potencial, da postanejo vplivneži. SNA lahko odgovori tudi na vprašanja o poteku širjenja in delitve določene vsebine, in sicer od kod določene informacije prihajajo in kako se rekontekstualizirajo ter ob tem spreminjajo ali manipulirajo (Caballero 2020: 135).

SNA omogoča identificiranje pomembnih članov digitalnih skupnosti, ki predstavljajo vzorec, na katerega lahko osredotočimo etnografsko analizo in izboljšamo kvalitativne analize (Murillo 2012: 158). Poleg tega nam SNA omogoča tipologizacijo članov digitalnih skupnosti na *tiste osebe, ki odgovarjajo* (answer persons), praviloma najaktivnejše člane, ki imajo največji vpliv in referenčnost ter katerih vsebine se največkrat posredujejo naprej (shared); potem *tiste osebe, ki diskutirajo* (discussion Persons), ki spodbujajo razprave in občasno provocirajo druge člane; *tiste osebe, ki opazujejo* (observer Persons), ki so t. i. spletni voajerji; ali pa *bote* (bots), lažne profile, po navadi aliase drugih članov, ki umetno ustvarjajo množico in podpirajo le določene vsebine.

Digitalne skupnosti

Raziskovanje digitalnih skupnostih se je začelo v zgodnjih devetdesetih, ko je nastala najodmevnejša in še vedno zelo referenčna Rheingold-ova raziskava iz leta 1993 (2000). Skupnosti na spletu izvajajo številne dejavnosti, od družbenega povezovanja, izmenjave znanj in veščin, zdravstvenega posvetovanja, izmenjave izobraževalnih vsebin do ekonomskih transakcij (Daniel 2012: 2). Skupnosti na spletu so organske strukture, ki se oblikujejo na podlagi dolgotrajne izmenjave informacij v obliki razprav in javnih diskusij ter lahko kot mreže udejanjajo osebna razmerja v digitalnem prostoru (Rheingold 2000). Zgolj izmenjava informacij ne zadošča, da neko skupino ljudi v istem spletnem prostoru opredelimo kot skupnost (Daniel 2012: 3). Na podlagi tega se v literaturi omenja več tipov digitalnih skupnosti in pod-skupin. *Klike* (cliques) so družbene subkulture ali sub-skupine, kjer so člani povezani z neposredno povezavo (by ties or direct links), na primer vsi so med sabo »prijatelji« na družbenem omrežju. Klike so najbolj tesno povezane skupnosti. Nadalje se delijo na *n-klike* (*n-cliques*), *n-klane* (*n-clans*), *k-plexe* (*k-plexes*) (Hamenam in Riddle 2005; prim. Caballero 2020: 139). V teh skupnostih ne obstajajo neposredne povezave med akterji (v določenih primerih pa), temveč so tipi relacij dvostopenjski. V primeru *n-klike* je subjekt udeležen, če je v dvostopenjski povezavi z vsemi člani skupine, na primer »prijatelji mojega prijatelja«. *N-klan* je širši koncept od klike, saj zajema akterje, ki so člani več podskupin ali klik. *K-plex* se nanaša na formiranje družbenih krogov znotraj različnih klik ali klanov, ki se prekrivajo. *Vezi*, ki so ustvarjene zahvaljujoč konfiguraciji *k-plex*, lahko odkrijejo povezovalne člane med več skupnostmi in nam dejansko veliko povedo o tem, kako se en tip informacij (teorije zarote, lažne

novice itn.) seli iz enega okolja v drugo, čeprav sta ti dve okolji na prvi pogled zelo različni (Caballero 2020: 139). Skratka, čim bližja je povezanost med člani družbenega omrežja, hitrejša je širitev informacij v spletnem okolju (Caballero 2020: 139).

Odkrivanje zgoraj naštetih konfiguracij nam omogoča vpogled v različne vzorce in sledenje poteku izmenjave informacij. Digitalne skupnosti so določene z možnostmi, ki jih daje ali postavlja platforma, na kateri delujejo. To pomeni, da se oblikujejo na spletu in da sami člani nimajo moči spreminjati relacij, ki so že v strukturi omenjene platforme (na primer ne obstaja seznam ne-prijateljev oz. sovražnikov, čeprav obstaja recimo seznam blokiranih – izločenih oseb).

Preostaja še, da na kratko naštejemo, v čem vse se digitalne skupnosti razlikujejo od dejanskih skupnosti, v katerih smo udeleženi v svojem zunanjem okolju. Daniel (2012: 4–5) povzema te razlike: prvič, na spletu smo deležni neobvezujočih relacij, kar pomeni, da lahko v katerem koli trenutku izstopimo iz skupnosti. Drugič, udeležba v digitalnih skupnostih je lahko anonimna in/ali je lahko naša identiteta popolnoma izmišljena za potrebe prisotnosti v digitalnem okolju (t. i. lažni profili ali spamovski profili, ki omogočajo več poguma pri delovanju). Tretjič, v digitalnih skupnostih smo omejeni na teme in pravila, ki so že vzpostavljeni, pri čemer se v strožjih okoljih s temo nepovezane vsebine sankcionirajo (recimo če objavimo članek o strupenih gobah v skupini, kjer se prodajajo obleke za dojenčke, bomo deležni sankcije, izločitve ali neodobritve). Četrto, stopanje v interakcijo z drugimi člani je bolj odvisno od naše pripravljenosti in želje kot v dejanskem svetu (recimo lahko ne odgovorimo na komentar, če ne želimo, ali si vzamemo več časa za odgovor).

Metodološko je mogoče k digitalnim skupnostim pristopati iz večih vidikov, odvisno od namena raziskovanja. Medtem ko so bile na začetku v ospredju metode, ki se osredotočajo na odkrivanje vezi med dejanskimi skupnostmi in njihovimi dejavnostmi na spletu, so v zadnjem času objavljane številne raziskave, ki se sploh ne poglobljajo v nedigitalno okolje. Kvalitativne metode so grajene na analizi in interpretaciji vsebine, ki se izmenjuje v okviru določene skupnosti (Murillo 2012: 158). Ta pristop predstavlja uporabo standardnih metod analize in interpretacije, medtem ko je gradivo zbirano na spletu in ne s pomočjo že uveljavljenih metod, kot so opazovanje z udeležbo, polstrukturirani intervjuji itn.

Kvantitativni del raziskovanja teorij zarote na slovenskem spletu

Ker na voljo ni bilo programske opreme, ki bi segmentirala podatke s spleta, je bila metodološka pot utemeljena v naslednjih korakih:

Sledenje objavam in komentarjem v družbenih skupinah, ki objavljajo novice o covidu-19 (virusu, pandemiji, novih odkritjih). Skupine so vsebovale v svojem imenu ključne besede »covid-19«, »epidemija«, »pandemija«, »virus«. Število teh skupin je variiralo, prvotno so bile le tri, potem jih je bilo bistveno več. Te skupine so označene kot COVID19-1, COVID19-2, COVID19-3. Skupinam je nadalje pripisan prefiks, glede na dominanten jezik uporabnikov, recimo sloCOVID19, srbCOVID19, hrvCOVID19.

Zelo hitro po pojavu prvih primerov virusa so začeli pripadniki drugih skupin v

skupinah COVID19 deliti vsebine iz drugih skupin. S sledenjem njihovim objavam se je lahko prišlo do skupin, ki so osredotočene večinoma na konspirativne vsebine (skupine CONS). Na podlagi diskurzivne analize komentarjev pod objavami v skupinah COVID19 se lahko prepoznajo osebe, ki zastopajo/objavljajo teorije zarote in ki so obenem člani skupin CONS. Zaradi časovne in operativne omejenosti sem redno sledila samo tistim, katerih člani so bili redno aktivni (več kot tri do pet objav dnevno). Te skupine pa smo imenovali: CONS-1, CONS-2, CONS-3, CONS-4, CONS-5, CONS-6.

S presekom skupin COVID in skupin CONS so bili zelo hitro opaženi t. i. člani k-plex. Člane k-plex smo imenovali MED-n (kot medialni). Osebe MED-n se lahko razdelijo na aktivne (tiste, ki delijo in komentirajo) ali pa neaktivne (tiste, ki se ne udeležujejo v debatah in so le člani).

S sledenjem članom MED-n in preko njihovega deljenja vsebine se pride do vplivnežev, ki smo jih imenovali INFL-n. Vplivneži so osebe, ki imajo praviloma zelo dolge, esejistične objave, ki jih naprej deli in vsečka veliko število ljudi (kriterij je bil + 50 delitev ali komentarjev). + 50 je izbrano, ker predstavlja približno en odstotek povprečnega števila članov v skupinah. Vplivneži so imeli tudi izjemno vlogo pri regionalnem prenašanju gradiva. V analizi so tako zajeti vplivneži iz Srbije, ki so deljeni v slovenskih skupinah. To smo označevali kot:

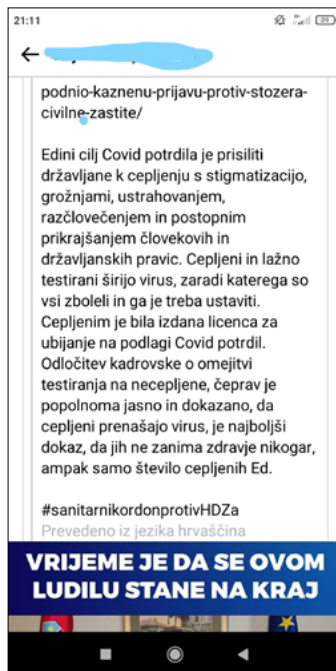
srbINF-1 (hrvCONS-3) > MED2 - sloCOVID19-2

Kar beremo: *vplivnež iz Srbije 1, ki objavlja v hrvaški konspirativni skupini 3, je deljen s strani povezovalnega člana 2 v slovenski COVID19-2 skupini.*

Primeri:

Komentar uporabnika v skupini COVID19, ki vsebuje elemente konspirativnega diskurza. Metodološka pot: pregled javno dostopnega profila in ugotavljanje katerih skupin CONS in COVID je član. (vir: posnetek zaslona avtorice, 2020)

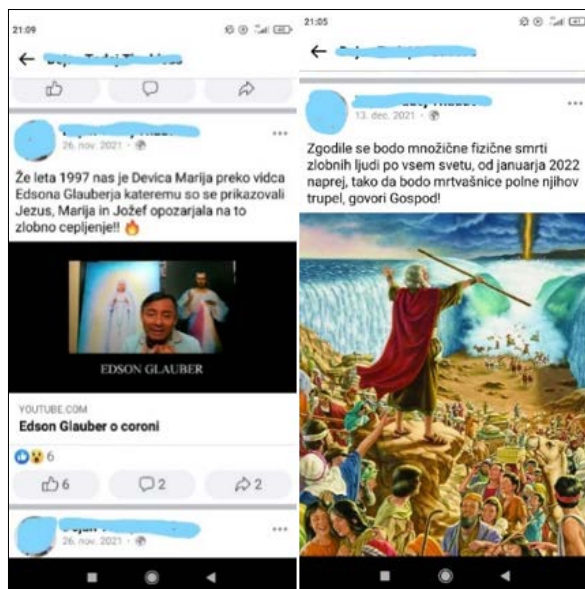
Objava vplivneža. Metodološka pot: pregledati poti deljenja te vsebine in komentarjev z namenom iskanje drugih a) članov INF, b) članov MED, c) novih skupnosti CONS (vir: posnetek zaslona avtorice, 2020)

NI jim treba opravljati umazanega dela, kot je preverjanje PCT, ni jim treba aktivno pomagati pri vzdrževanju zločina, ki se vrši nad vsemi nami. Realno, v praksi, si lahko izberejo kako drugo delo. Če se odločijo, da bodo aktivni so-storilci pri uničevanju družbe, pri uničevanju življenj in prihodnosti vseh nas, si zaslužijo več kot kako »nesramno« stranko na vsake kvatre (tistih, ki se čemurkoli upirajo, je itak samo žalostna peščica). Zaslužijo si ovadbe in osebne tožbe.

Objava najbolj aktivnega člana v skupini CONS. Metodološka pot: ker objavo ni delil član INF, evidentirati in klasificirati vsebino kot referenčno različico določenega tipa (vir: posnetek zaslona avtorice, 2020)

Primer transmisije teorije zarote iz enega jezikovnega okolja v drugo – uporabniki MED.
Metodološka pot: pogledati skupino CONS, iz katere je deljena objava, in identificirati nove tipe teorij zarote, člane INF in dodati skupino v bazo (vir: posnetek zaslona avtorice, 2020)

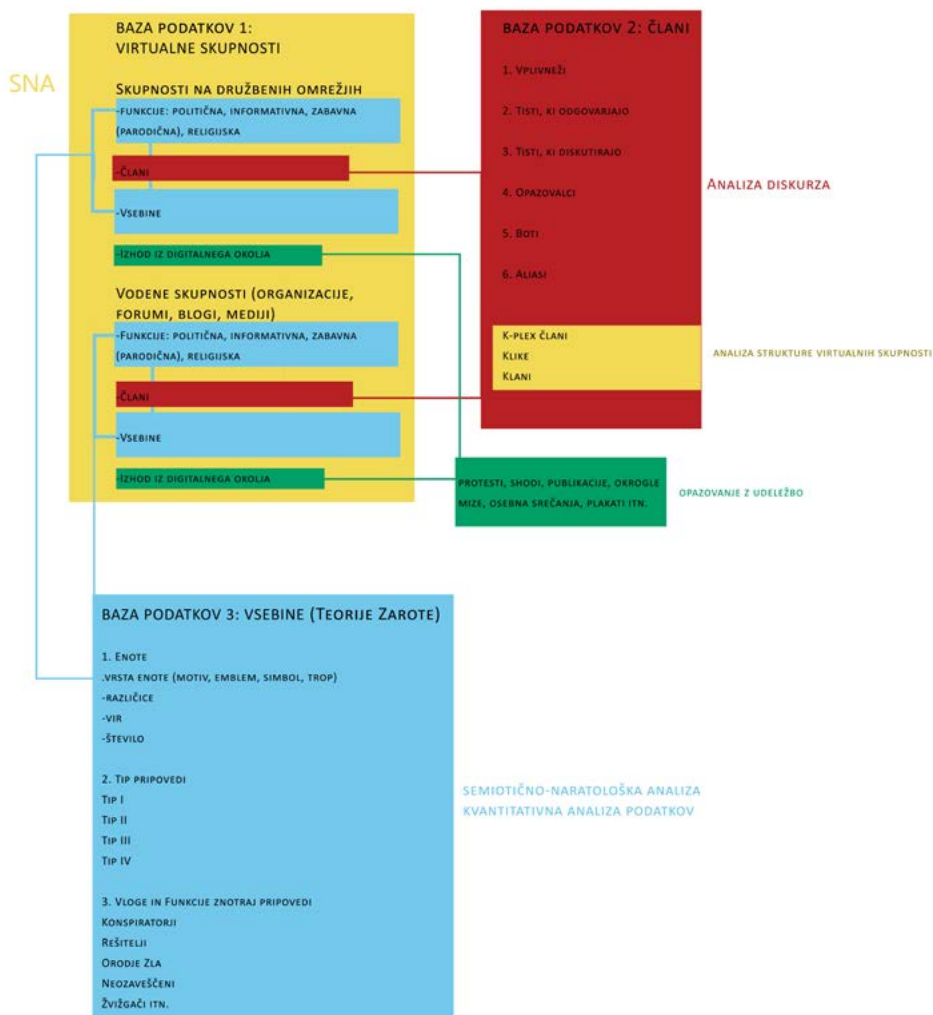

Vplivnež, ki deli v več skupinah CONS v širši regiji. Metodološka pot: popisati poti širjenja njegovih vsebin.
(vir: posnetek zaslona avtorice, 2020)

Interdisciplinarna metoda raziskovanja teorij zarote na slovenskem spletu

V spodnjem grafu je metodološka mreža, do katere se lahko pristopa s katerekoli perspektive.

104

Metodologija raziskovanja teorij zarote na spletu

Tri baze podatkov predstavljajo celote ali tri vhodne točke v problematiko teorij zarote. Baza podatkov 1 – identificiranje skupnosti in zbiranje vsebine; Baza podatkov 2 – podatki o članih in njihovih vlogah v skupnostih; Baza podatkov 3 – se nanaša na klasifikacijo in tipologizacijo vsebine. Baza podatkov 1 se osredotoča na digitalne skupnosti, v katerih se pojavljajo teorije zarote. Razlikujemo skupnosti, v katerih se teorije zarote prenašajo horizontalno, ter skupnosti na spletu, v katerih se informacije širijo

vertikalno, se pravi od določenih posameznikov, ki so lahko anonimni ali javno vidni vplivneži. Znotraj te baze so kvantitativni podatki o tipu vsebin in njihovi pogostosti, javno dosegljivi demografski strukturi skupin (zastopanost po spolu, izobrazbi, lokaciji itn.), številu članov in podatki o njihovi prisotnosti na spletu (imena skupin, administrator, podatki o tem, kdaj so člani najbolj aktivni). Druga baza podatkov se opira na prvo in predstavlja zbiranje podatkov o članih ali bolj natančno njihovi digitalni identiteti. Glede na to, da v tej raziskavi ni osebnih podatkov (imen, titul itn.), so člani predstavljeni po svoji funkciji (recimo vplivnež 3 deluje v skupnosti a in c, in je *k-plex*; v eni je administrator, v drugi je *tisti, ki diskutira*). Križanje teh dveh baz podatkov nam lahko kaže na: a) število uporabnikov, ki prihajajo v stik s konspirativnimi vsebinami; b) število vplivnežev in razpon njihovega delovanja na določenem področju. Tretja baza podatkov je posvečena vsebini. Zajema in klasificira konspirativne vsebine glede na njihov vir, obliko (video zapis, besedilo itn.), določa tipe teorij zarote, število različic in pogostost, sistematizira druge enote vsebin. S križanjem Baze podatkov 1 in Baze podatkov 3 se razkriva funkcije konspirativnih pripovedi, medtem ko se s križanjem Baze podatkov 2 in Baze podatkov 3 usmerja na odgovore o tem, katere vsebine so najbolj viralne oz. imajo največji odmev in med katerimi uporabniki itn. Zeleni del grafa predstavlja podatke o delovanju v zunajdigitalnem okolju. Na podlagi opisane metodologije smo prišli do naslednjih sklepov, ki so temelj za nadaljnjo analizo in interpretacijo teorij zarote na slovenskem spletu:

Teorije zarote zbrane na slovenskem spletu se lahko razdelijo na štiri glavne tipe na podlagi kriterija odnosa do samega virusa, ki se stopnjujejo, in sicer: a) Virus ni nevaren; b) Virus ne obstaja; c) Virus je biološko orožje; d) Virus je izgovor za uvajanje digitalne kontrole oz. tehnodistopije.

Vplivneži načeloma sledijo izbranemu tipu, medtem ko je pri drugih pripadnikih digitalnih skupnosti in spletnih skupin opažena hibridizacija tipov in večja improvizacija pri udeležbi v pogovorih.

Definiramo lahko tri različne tipe digitalnih skupnosti, v katerih se pojavljajo teorije zarote o covidu-19, in sicer: a) skupine COVID, kjer se delijo vse informacije o virusu, ukrepah, mutacijah, pa tudi teorije zarote; b) skupine CONS oz. konspirativne skupine, kjer se delijo le vsebine, ki jih lahko prepoznamo kot teorije zarote ter c) druge skupine, v katerih se pojavljajo teorije zarote o covidu-19, kot so politične in religijske organizacije, skupine, ki tematizirajo starševstvo, in posamične zarotniške enote, vezane na objave člankov in reportaž iz rumenega tiska. Če sklenemo, lahko samo v primeru skupin CONS govorimo o digitalni skupnosti.

Teorije zarote o covidu-19 se zelo uspešno prenašajo iz drugih držav, ali kadar obstaja jasna povezava in interakcija med vplivneži (nespontano/načrtovano), ali s pomočjo članov MED, kadar govorimo o spontanem prenosu gradiva.

Sklep

Raziskovanje sodobnih teorij zarote išče sodobne metodološke rešitve in znanstvene posege tako v digitalni kot v fizični prostor. Da se zarotniški diskurz prepozna in sledi v digitalnem prostoru, se je treba zavedati njegove tradicije, jezikovnih, retoričnih in

stilskih lastnosti. Po drugi strani se teorije zarote zbrane na spletu podrejajo zakonitostim in poetikam spletnega pripovedovanja in izmenjave informacij. V tem članku so na kratko predstavljene sodobne metode spletnega raziskovanja in zbiranja podatkov, ki se lahko uporabijo kot iztočnice za raziskovanje teorij zarote na spletu. Prvi in najpomembnejši izsledek je, da je k sodobnim teorijam zarote treba pristopati interdisciplinarno (antropologija, semiotika, pa tudi psihologija in politologija) ter metodološko raznovrstno.

Pri tem smo raziskovali dve skupini metod. Prvič smo, pri metodah zbiranja gradiva na spletu, odvisni od močnih računalniških programov in opreme, ki iz množice spletnih sledov segmentirajo podatke. Tu je treba opozoriti na to, da programski aparat ne prepozna diskurza, temveč podane kode (v našem primeru besede), ki jih je pred izvajanjem raziskave treba definirati, da bi pridobili čim bolj natančne podatke in ne le množico neuporabnega materiala. Zato nam izsledki in rešitve digitalne etnografije pomagajo, da *peš* pridemo do najbolj zastopanih tipov in motivov teorij zarote, ki jih lahko uporabimo kot vhodne elemente pri uporabi, recimo SNA. Nadalje analiza uporabniških poti odkriva, kako se določena teorija zarote prenaša, sprejema in spreminja v novem kontekstu. Skratka, metode kvalitativne digitalne etnografije nas pripravljajo na kvantitativno zbiranje podatkov, na podlagi česar se lahko podamo v konkretno analizo in interpretacijo, kar je lahko zasnovano tudi cirkularno, kot poudarjata Pretnar in Podjed (2019). Pred analizo in interpretacijo je potrebno gradivo smiselno in utemeljeno klasificirati in tipologizirati v baze podatkov.

Sodobne teorije zarote kot del konspiracizma ali zarotniškega diskurza niso le pripovedi, temveč tudi prakse, rituali in vedenja, ki nastajajo v korelaciji med digitalnim in ne-digitalnim. V fizičnem svetu se to, kar se pripoveduje na spletu, odraža v udeležbi v shodih, zanikanju znanosti, družbenih odločitvah in performansu javnega življenja. Zapleteno vprašanje je, če so teorije zarote posledica že dolgo obstoječih napetosti med institucijami sodobnega sekularnega sveta in strahu pred (digitalno) preobrazbo družbe ali pa vzrok družbenega obnašanja, ki smo mu bili priča med pandemijo. Skratka, če je en fenomen popularen, ekstremen, radikalen v digitalnem prostoru, kot so bile v času pandemije teorije zarote, je pomembno vprašanje, ali je tako tudi v fizičnem svetu. Kot smo videli, bi sledilci teorijam zarote to lahko bili, a je bilo to, kar smo opazili v Sloveniji, na zgornji meji sproščanja skrbi, napetosti in frustracij s pomočjo pripovedovanja. Pri tem se je vsak radikalni poseg v imenu teorij zarote tolmačil zgolj kot ekces. Tu se poraja zaključek in pomislek, da je morda digitalni svet še bolj zavajajoč, kot se nam je zdel pred pandemijo, kar v določeni meri bolj kot katerakoli fantazmagorična pripoved o čipih v cepivih ponazarja nevarnost spletnega življenja.

REFERENCE

ASTAPOVA, Anastasiya [idr.]

2021 Introduction: Eastern Europe in the Global Traffic of Conspiracy Theories. V: A. Astapova [idr.], *Conspiracy theories in Eastern Europe: Tropes and Trends*. London in New York: Routledge, 1–19.

AHMED, Wasim [idr.]

2020 COVID-19 and the 5G Conspiracy Theory: Social Network Analysis of Twitter Data. *Journal of medical internet research* 22 (5): 1–9.

- BEAULIEU, Anne
 2017 Vectors for Fieldwork: Computational Thinking and New Modes of Ethnography. V: Hjorth [idr.] (ur.), *The Routledge Companion for Digital Ethnography*. New York in London: Routledge, 29–39.
- BENJAMIN, Walter
 1998 *Izbrani spisi*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- BYFORD, Jovan
 2014 Beyond belief: The social psychology of conspiracy theories and the study of ideology. V: C. Antaki in S. Condor (ur.), *Rhetoric, Ideology and Social Psychology: Essays in Honour of Michael Billig: Explorations in Social Psychology*. London: Routledge, 83–94.
- BUTTER, Michael in KNIGHT, Peter
 2020 General Introduction. V: M. Butter in P. Knight (ur.), *The Routledge Handbook of Conspiracy Theories*. London in New York: Routledge, 1–8.
- CABALLERO, Estrella Gualda
 2020 Social Network Analysis: Social Big Data and Conspiracy Theories. V: M. Butter in P. Knight (ur.), *The Routledge Handbook of Conspiracy Theories*. London in New York: Routledge, 135–147.
- CAMILO, Eduardo José Marcos
 2016 Suspicion, Denunciation, Revolt: On Textual Particularities of Conspiracy Theories. *Lexia. Rivista di semiotica* 23/24: 141–154.
- COWARD, Berry in SWANN, Jullian
 2017 Introduction. V: B. Coward in J. Swann (ur.), *Conspiracies and Conspiracy Theories in Early Modern Europe: From the Waldensians to French Revolution*. London in New York: Routledge, 1–12.
- DANIEL, Ben Kei
 2012 Introduction. V: D. Ben Kei (ur.), *Methods and Techniques for Studying Digital Communities: Paradigms and Phenomena – Volume 1*. Hershey: IGI Global, 1–10.
- DICKS, Bella [idr.]
 2005 *Qualitative Research and Hypermedia: Ethnography for the Digital Age*. London: Sage.
- DYRENDAL, Asbjørn, ASPREM, Egil in ROBERTSON, David G.
 2018b Conspiracy Theories and the Study of Religion(s): What We are Talking about, and Why it is Important. V: A. Dyrendal, D. G. Robertson in E. Asprem (ur.), *Handbook of Conspiracy Theories and Contemporary Religion*. Boston: Brill, 18–47.
- EPŠTEJN, Mihail N.
 2010 *Posle budućnosti: Sudbina postmoderne*. Beograd: Draslar partner.
- ERDMANN, J.
 2016 Technological and semiotic code structures of conspiracist thinking online: PI news from a media-related point of view, *Lexia*, 23/24: 157–170.
- FOUCAULT, Michel
 2002 *The Archeology of Knowledge*. London in New York: Routledge.
- GERE, Charlie
 2008 *Digital Culture*. London: Reaktion Books.
- GRUZD, Anatolij in MAI, Philip
 2020 Going viral: How a single tweet spawned a COVID-19 conspiracy theory on Twitter. *Big Data and Society* July–December, 1–9. <<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/2053951720938405>> [12. 10. 2022].
- HINE, Christine
 2017 From Digital Ethnography to the Embedded, Embodied, Everyday Internet V: Hjorth Larissa [idr.] (ur.). *The Routledge Companion for Digital Ethnography*. New York in London: Routledge, 21–29.
- HJORTH, Larissa [idr.]
 2017 Introduction. V: Hjorth [idr.] (ur.), *The Routledge Companion for Digital Ethnography*. Routledge: New York in London, 1–9.

- HSU, Wendy
2017 A Performative Digital Ethnography: Data, Design, and Speculation. V: Hjorth [idr.] (ur.), *The Routledge Companion to Digital Ethnography*. London in New York: Routledge, 40–51.
- JONES, Steven
1997 The internet and its social landscape. V: S. Jones (ur.), *Digital culture: Identity and Communication in Cyber Society*. London: SAGE publications, 1–68.
- LEONE, Massimo, MADISON, Mari-Liis in VENTSEL, Andreas
2020 Semiotic approaches to conspiracy theories. V: M. Butter in P. Knight (ur.), *The Routledge Handbook of Conspiracy Theories*. London in New York: Routledge, 43–54.
- LORUSSO, Anna Maria
2018 *Postverità: Fra reality tv, social media e storytelling*. Rome-Bari: Laterza.
- MADISSON, Mari-Liis
2016 NWO conspiracy theory: A key frame in online communication of the Estonian extreme right, *Lexia* 23/4: 189–208.
- MURILLO, Enrique
2012 Using Social Network Analysis to Guide Theoretical Sampling in an Ethnographic Study of a Digital Community. V: D. Ben Kei (ur.), *Methods and Techniques for Studying Digital Communities: Paradigms and Phenomena – Volume 1*. Information Science Reference: Hershey, New York, 157–176.
- PAGAN, Victoria Emma
2019 Conspiracy theories in the Roman Empire. V: M. Butter in P. Knight (ur.), *The Routledge Handbook of Conspiracy Theories*. London in New York: Routledge, 530–541.
- PANCHENKO, Alexander
2016 The Computer Called Beast: Eschatology and Conspiracy Theory in Modern Religious Cultures. *Forum of Anthropology and Culture* 12: 186–200.
- PELKMANS, M. in MACHOLD, Rhys
2011 Conspiracy theories and their truth trajectories. *Focaal - Journal of Global and Historical Anthropology* 59: 66–80.
- PIAZZA, Thomasso
2011 (Again) of conspiracy theories. *Segredo e Memória*, 139–163. <https://www.academia.edu/37909431/_Again_of_conspiracy_theories> [12. 10. 2022].
- PINK, Sarah [idr.]
2016 *Digital Ethnography: Principles and Practise*. Los Angeles: [SAGE].
- PRETNAR, Ajda in PODJED, Dan
2019 Data Mining Workspace Sensors: A New Approach to Anthropology. *Prispevki za novejšo zgodovino* 59 (1) 179–197.
- PODJED, Dan
2020 Snovanje prihodnosti antropologije. *Etnolog* 29: 15–33.
- PODJED, Dan in MURŠIČ, Rajko
2021 Biti ali ne biti tam: Etnografija na daljavo med krizo in onkraj nje. *Etnolog* 31: 15–34.
- RADOMIROVIĆ MAČEK, Kristina
2021 Teorije zarote v digitalni kulturi: Še en pogled na korona krizo. *Psihološki inkubator* 9 (14): 5–8.
- RHEINGOLD, Howard
2000 *The Digital Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. Cambridge, Masschassutes in London: The MIT Press.
- ROBERTSON, David G., DYRENDAL, Asbjørn in ASPREM, Egil
2018a Introducing the Field: Conspiracy Theory in about and as Religion. V: A. Dyrendal, D. G. Robertson in E. Asprem (ur.), *Handbook of Conspiracy Theories and Contemporary Religion*. Boston: Brill, 1–18.
- SHAHSAVARI, Shadi [idr.]
2020 Conspiracy In The Time Of Corona: Automatic Detection Of Covid-19 Conspiracy Theories. *Social Media And The News. Journal of Computational Science* 28: 1–39.

STANO, Simona

2020 The Internet and the Spread of Conspiracy Content. V: M. Butter in P. Knight (ur.), *The Routledge Handbook of Conspiracy Theories*. London in New York: Routledge, 483–496.

VARIS, Piia

2019 Conspiracy theorising online: Memes as a conspiracy theory genre. *Tilburg Papers in Culture Studies* 238: 1–42.

WOJCIK, Daniel

2003 Apocalyptic and Milenarian Aspect of American UFOism. V: C. Patridge (ur.), *UFO Religions*. London in New York: Routledge, 274–300.

ZERZAN, John

2008 *Twilight of the Machines*. Minneapolis: Feral house.

ZWIERLEIN, Cornel

2019 Conspiracy theories in the Middle Ages and the Early Modern Period. V: M. Butter in P. Knight (ur.), *The Routledge handbook of conspiracy theories*. London in New York: Routledge, 542–554.

BESEDA O AVTORICI

Kristina Radomirović Maček je doktorska študentka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo na področju folkloristike. Piše doktorsko disertacijo na temo *Sodobne pripovedi in predstave na območju nekdanje Jugoslavije*, s študijem primera: Sodobni modeli apokaliptičnega pripovedovanja – teorije zarote o covidu-19 na spletu. Objavila je več strokovnih člankov na temo teorij zarote in apokaliptičnega pripovedovanja (*Studia Mythologica Slavica* (2022), Ljubljana; *Ethnological debates* (2019), Bratislava; *Liceum* (2018), Srbija) in prisostvovala znanstvenim konferencam v tujini (Heidelberg, Beograd, Zagreb, Pula) in v Sloveniji (folkloristični konferenci v Ljubljani).

ABOUT THE AUTHOR

Kristina Radomirović Maček is a doctoral student at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology in the field of folklore studies. She is writing a doctoral dissertation on the theme of *Contemporary Narratives and Images On the Territory of the Former Yugoslavia*, through the examination of the following case: Contemporary Models of Apocalyptic Narratives – conspiracy theories about Covid-19 on the internet. She has published a number of academic articles on the theme of conspiracy theories and apocalyptic narrative (*Studia Mythologica Slavica* (2022), Ljubljana; *Ethnological debates* (2019), Bratislava; *Liceum* (2018), Serbia) and have taken part in academic conferences abroad (Heidelberg, Beograd, Zagreb, Pula) and in Slovenia (conference on folklore studies in Ljubljana).

SUMMARY

Contemporary approaches to studying conspiracy theories on the internet: Ethnological and anthropological perspectives

The article addresses the subject of contemporary methodologies and approaches that can be applied to research into online conspiracy theories. The first part of the article opens up a theoretical and historical perspective on conspiratorial discourse as the grounding research concept which can be recognised, classified, contextualised, and interpreted in the digital space. The second part deals with the context of the digital space(s) where modern conspiracy theories emerge and are transmitted through different dissemination paths, and at the same time re-shaped with the immanent rules of digital communication. After the definition of conspiracy theories as a unique discourse and worldview that is kin to digital culture and communication models, the third part of the article describes the methodological apparatus used in researching conspiracy theories online during the time of the COVID19 crisis in Slovenia. The quantitative part refers to data collection, segmentation, and classification, and is based on quantitative methods of digital ethnography, user path analysis and SNA. The qualitative part relies on participatory observation and discourse analysis. These need to be exhibited simultaneously and must be constantly updated with every variant or method discovered. In the case of modern conspiracy theories online, it is shown that we are dealing with a living tradition. The diversity of digital communities and users perpetuating units of conspiratorial discourse gave us no relevant demographic information, while the narratorial potential of COVID19 conspiracy theories has exceeded expectations. According to those units, the working typology of four main types of conspiracy theories on COVID19 has been established as the result of material interpretation. The users who transmit the units of conspiratorial storytelling are divided into three categories: influencers marked as active and creative, mediatory members marked as active, and supporters marked as passive. Influencers create new variants in every single digital performance, mediatory members actively transmit the units of conspiracy theories (also internationally), while passive members decide what is trending and going viral.